

Maa- ja elintarviketalouden ympäristökysymykset uudesta näkökulmasta

Sirpa Kurppa, MTT

Maataloudenkin ympäristökysymysten osalta piipun- tai putkenpääteknologia alkaa olla aikansa elänyt. Tai sitten piipun tai putken päihin sijoitettujen laitteistojen tulisi vähitellen siirtyä sellaisen varmistajan rooliin, joka ainoastaan estää häiriötilanteessa ilmenevät päästöt.

Varsinainen tuotannon ympäristövaikutusten hallinta tulee tapahtua tuotantoketjussa tehtyjen teknologisten parannusten ja tuotantopanosten täsmentyneen käytön avulla. Esimerkkinä teknologioista ovat muun muassa uudet muokkausmenetelmät ja tuotantopanosten tarkemmasta käytöstä täsmälannoitus. Toinen tärkeä näkökulma on ympäristövaikutusten alueellinen hallinta, mikä puolestaan tapahtuu viljelyn ja tuotantotoimenpiteiden oikean sijoituksen avulla ja erilaisia suoja-alueita perustamalla. Tilatason esimerkkejä ovat vihannesviljelyn sijoittaminen mahdollisimman vähän eroosioherkälle pellolle ja jokirinteiden muuttaminen nurmipeitteisiksi suojakaistoiksi. Näin pyritään joko estämään valumia tai monipuolistamaan peltoeliölajistoa.

Ympäristöasioiden perusteellinen hallinta tulee lähivuosina vaatimaan myös viljelijän verkostoitumista, yhtäällä tuotantoketjun muiden toimijoiden, tuotantopanosten toimittajien ja ostajien kanssa, toisaalla alueellisesti muiden saman valuma-alueen viljelijöiden, yritysten ja asukkaiden kanssa. Ympäristökysymyksen hoito on koko ajan voimakkaan säädöskehittelyn pyörteissä, osasyynä EU:n jatkuvasti tuottamat uudet ympäristön käyttöä säätelevät direktiivit. Esimerkiksi maatalouden ympäristötuen sisältöä joudutaan koko ajan muuttamaan sen takia, ettei vapaaehtoista sopimustyyppistä tukea voida kohdistaa asioihin, jotka ovat jo muuttuneet kaikkia koskeviksi vakiomääräyksiksi. Tästä syystä ympäristötoimenpiteisiin liittyvä neuvottelutilanne maa- ja elintarvikeketjussa ja maaseutu-ympäristössä tulee olemaan jatkuva tila.

Syyttelystä sääntöihin, sopimukseen ja tuotantoketjun yhteiseen oppimiseen

Ympäristökysymykset avautuivat aikaisemmin tyypillisesti ympäristövahinkoina ja syyttelynä. Maataloudessa syyttelyn kohteita on ollut monia; säilörehuaumojen vesipäästöt ja keväisen lannanlevityksen ilmapäästöt hyvinä esimerkkeinä.

Molempia tilanteita varten saatiin ensin täsmälliset säännöt, sittemmin koko teknologia on muuttunut niin, ettei perinteisiä päästöjä enää välttämättä synny.

Koko tuotantoketjun, siis pellolta pöytään, kannalta parhaaseen tulokseen voidaan päästä, kun tarkastellaan koko ketjun ympäristövaikutuksia. Tällaista otetta kutsutaan elinkaariajatteluksi. Tuotteen elinkaaren antaman ympäristöprofiilin avulla on mahdollista nähdä, mihin asioihin tulee ensimmäisenä tarttua. Elinkaaritarkastelun yhteydessä joudutaan huomio kiinnittämään myös tuotantoketjun sivutuotteisiin. Sivutuotteetkin tulee käsitellä asiallisella ja tosiasiaissa mahdollisimman hyödyntävällä tavalla. Tähän asiaan paneudutaan jossain määrin mm. sivutuoteasetuksen toteuttamisohjeistuksessa. Koko tuotantoketjun luottamuksen kannalta on tärkeää sopia siitä, kuka ottaa vastuun ympäristövaikutuksista ja riskeistä miltilkin osalta. Tässä päädytään toivottavasti vähitellen yhteistä ymmärrystä kasvattavaan sekä myös yhteistä hyötyä tulouttavaan kumppanuustilanteeseen ja ”oppivaan ruokajärjestelmään”.

Alueellinen näkökulma vahvistuu väistämättä?

Toinen tärkeä näkökulma tuotantoketjun ohella on alueellinen. Alueellinen näkökulma liittyy nimenomaan sellaiseen elinkeinoon kuin maatalous, joka on merkittävä maankäytön vaikuttaja. Laajan alueellisen vaikuttavuuden takia metsäsektorin ympäristökysymysten näkökulmaksi on alunperinkin valittu alueellinen, siis metsänhoitopiirin mukainen etenemistapa. Maataloudessa ympäristökysymyksiä on pyritty hallitsemaan tilakohtaisina, joissain tilanteissa jopa lohkohtaisina.

Ympäristön mittakaavassa tulokset ovat olleet joiltain osin riittämättömiä; jos yhdessä muodossa esiintyviä ympäristövaikutuksia on voitu vähentää, vaarana on ollut haittojen kasvaminen toisessa muodossa. Esimerkkinä tästä ovat kevennetyt muokkausmenetelmät ja osin lisääntynyt torjunta-aineiden tarve. Varsinkaan vesiensuojelussa toiminta ei välttämättä ole tapahtunut vaikuttavimmassa mittakaavassa. Nyt tähän on tulossa näkökulmamuuutos.

EU:n kehittämä vesipuitedirektiivi tarkastelee pintavesimuodostumia niiden luonnollisen perustilan lähtökohdista ja valuma-aluekokonaisuuksien mittakaavassa. Tulevina vuosina maataloudenkin vesiensuojelun näkökulman on muututtava valuma-aluekohtaiseen näkökulmaan. Kukin viljelijä joutuu hoitamaan osansa koko valuma-alueen vesipäästöjen vähentämisessä. Ehdottomasti parhaaseen tulokseen päästään, jos valuma-aluetta voidaan tarkastella ”puhtaalta pöydältä” yhdessä alueen toimijoiden kesken, ja kunkin toteuttamat toimenpiteet pystytään sopimaan mahdollisimman järkevästi eikä pelkästään kaikki toimijat tasapäistäen. Viljelmän sijoituksesta voi tulla olennainen taloudellisen arvon mittari, ei pelkästään maan kasvukunnon, vaan myös vesistöihin liittyvän sijoituksensa perusteella.

Sijoittuuko tuotantoketju alueillemme vai kansainvälistyykö se?

Ympäristökysymykset ovat muuttuneet tuotantojärjestelmätason kysymyksiksi. Ollaanpa lähiruokajärjestelmästä muutoin mitä mieltä tahansa, joka tapauksessa massatuotteita tuottavien elintarvikeketjujen orgaanisen jätteen käsittely ja päättösijoittamisineen on helpoin toteuttaa, jos massoja ei kerätä kovin mahtaviin keskitettyihin jalostusyksiköihin. Sama koskee yhdyskuntajätettä. Jotta alueellinen ympäristöhallinta saadaan luotettavaksi, materiaalin kulkuverkosto pitää hallita tarkasti; esimerkiksi raskasmetallisaastuntoihin tai orgaanisten haitta-aineiden muodostumiseen ei ole varaa. Alueellisen luottamusverkoston on oltava rikkumaton. Toinen mahdollisuus on tietysti siirtyä käyttämään pääosin tuontituotteita, jolloin tuotantoon liittyvä tuotteen selkäreppu jää kyseisen tuotantoalueen harmiksi; palautevirta on silloinkin käsiteltävä itse. Kansainväliset elintarvikejätit, esimerkiksi Unilever, tunnistaa ympäristökysymyksiä omasta näkökulmastaan koko ajan. Se, kuka vastaa alueellisista selkärepuista, on yrityksen kannalta yhtäältä kustannus- ja kilpailukykykysymys, toisaalta yhteiskuntavastuu- ja eettinen kysymys. Näiden asioiden aito hallinta edellyttää, että erityisesti kuluttajalla on elintarvikeketjun merkityksistä riittävän monipuolinen perusymmärrys ja oikeanlainen käsitys mittakaavoista. Tämän kasvattamiseen ja kuluttajapuolen kanssa yhteiseen sopimiseen on maaseudun ympäristöstrategiassa nyt paneuduttava.

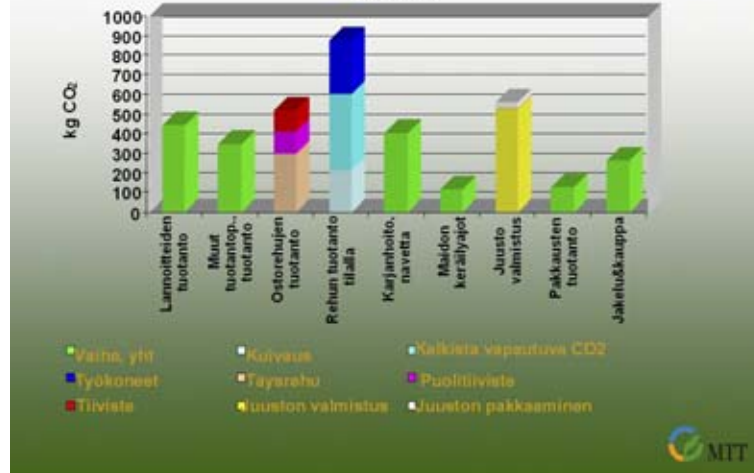
Lisätietoja: sirpa.kurppa@mtt.fi
puh. (03) 4188 3111

Oiva Hakala

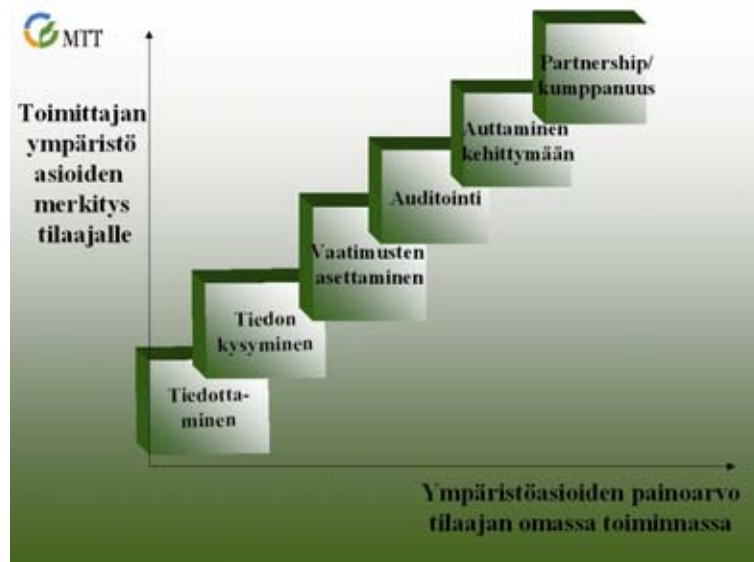

Viljelmän sijainti on tulevaisuudessa yhä tärkeämpi tuotantoarvon mittari.

Emmental Sinileima juusto 1 000 kg myytyä pakkausta (a' 350 g) kohden

Esimerkki tuotteen ympäristöprofiilista. Tästä profiilista voidaan arvioida mihin tuotantoketjun osa-alueeseen on saatava muutoksia, jos tuotekohtaista hiilidioksidipäästöä halutaan vähentää. (Kuva: MTT Foodchain-hanke)

Jos elintarvikeketjussa raaka-aineen toimittajan aiheuttamien ympäristövaikutusten merkitys tilaajalle kasvaa samanaikaisesti kun raaka-aineen tilaajan tai jatkojalostajan oman toiminnan ympäristömyötäinen kehittäminen, päästään kehitystrendiin, jossa välivaiheena on toiminnan auditointi ja tavoitteena laatutietoinen arvoketjua kehittävä kumppanuus.

Elintarviketietojä voidaan tarkastella tiukasti alueellisella tai globaalilla tasolla; ruoankulutuksen ekologinen tausta rakentuu aina, enemmän tai vähemmän kestävällä tavalla, ja tietoisuus tästä on välttämätön kestäväksi kehittämisen edellytys.